

Vigyikán Attila

Az emancipációtól a cionizmusig

1 848 – a forradalmi hullám Közép-Európa államaiban ismét előtérbe állította a zsidóság emancipációját, egyenjogúsítását. A Frankfurtban összeült első német parlament alelnöke, Gabriel Riesser, a német reformnemzedék zsidó vezetője, beszédében állt ki a „zsidó hitű német polgárok” jogaiért. Kezdeményezésére fogadták el Poroszország és más országok alkotmányozó gyűlésein az új alaptörvényt, amely szerint a „polgári és politikai jogok mindenkit megilletnek, felekezeti különbség nélkül”.

Itáliában szintén az 1848-as forradalom szabadította ki a zsidókat a gettó falai közül és engedélyezte számukra a letelepedést a város többi részébe is.

A magyar reformkor jeles politikusai, Kossuth Lajos illetve a felsőház liberális ellenzéke, élén Eötvös József báróval határozottan sikraszállt a „mózeshitű magyarok” egyenjogúsítása érdekében. A forró hangulatú március 15-i pesti forradalmat követő események közé azonban, néha elég véres „pogromszerű” epizódok is belekerültek. A megélhetésüket féltő iparoslegények március 24-én éjszaka a zsidónegyedben több üzletet kifosztottak és embereket vertek meg. A másnap Pestre érkező Batthyány Lajos gróf erélyes fellépése tudta csak a helyzetet konszolidálni. A március végéig bekövetkezett politikai események miatt azonban az országgyűlés napirendjéről lekerült az emancipáció ügye.

1849. július végén a szabadságharcot anyagilag és erkölcsileg támogató zsidóság részére szegedi ülésén a Szemere-kormány megszavazta és kihirdette az egyenjogúsítást, a törvény gyakorlati végrehajtására azonban már nem volt idő. A világosi fegyverletétel után a magyar nemzettel együtt bűnhődött a zsidóság is.

A forradalmak elbukása után az egyenjogúsítás csak papíron létezett, bár Közép- és Nyugat-Európában a zsidók már szabadon kereskedhettek, lakhattak városokban, űzhettek ipart, de a közhivatalokig nem jutottak el. Az 1848-as törvények gyakorlati megvalósításáig még legalább húsz évet kellett várni.

A német államokban a Poroszország vezette Német Császárság megszületése után, 1871-ben foglalták az állam alkotmányába a zsidó emancipáció törvényét, amely mintegy félmillió német zsidó számára jelentette az egyenlő politikai jogok elvét és megvalósulását.

Ezek után mind nagyobb mértékben vonult be a zsidó elem a német mindennapokba, a társadalmi és kulturális életbe. Mindennapossá vált a keresztény-zsidó vegyesházasság, a jogi, orvosi, mérnöki, újságírói pályákon, de a munkásmozgalomban is jelentős szerepet játszottak a zsidók.

Nyugat-Európában az 1860-as évekre a zsidóság teljeskörű polgárjogot nyert. Három évtizedes vita után, 1858-ban, már zsidó képviselők is helyet foglalhattak az angol parlamentben, a londoni főpolgármesteri tisztelet többször töltötte be Lionel Rothschild, a híres bankárcsalád tagja. De gondoljunk csak az ifjúkorában kikeresztelkedett, Lord Beaconsfielt néven is ismert Benjamin Disraelire a zsidóságot soha meg nem tagadó angol miniszterelnökre, vagy Adolf Cremieuxra, aki 1848-ban illetve 1870-ben az igazságügyminiszteri posztot töltötte be a francia kormányban. Az ő nevéhez fűződik a párizsi székhelyű „Alliance Israelite Universelle”, az első zsidó világszervezet, mely világszerte a zsidók emancipációjáért, polgári jogaiért és azok védelméért szállt sikra olyan országokban, ahol elnyomás és üldözés volt az osztályrészük. Az „Alliance Israelite Universelle” jelentős tevékenységet fejtett ki Palesztiná-

ban is az 1870-es évektől kezdve. A nemzetközi szervezet munkásságának Kelet-Európában volt döntő szerepe.

Az 1859-ben, két fejedelemségből, Moldvából és Havasalföldből egyesült Romániában, a galíciai és ukrainai bevándorlások hatására, lassan, de biztosan nőtt a zsidó lakosok lélekszáma. Hagyományos foglalkozásaik mellett (falusi kiskereskedők, szatócsok, uzsorások) a bojtároktól földet is bérelhettek. Hohenzollern Károly trónralépésekor, királyi óhajként – elsősorban német és magyar hatásra – megfogalmazódott a zsidók egyenjogúságának alkotmányba iktatása. A parlamenti vita napján azonban Bukarestben pogron tört ki, majd áterjedt több nagyvárosra. A fővárosban tartózkodó Cremieux többször tárgyalta a román kormánnyal a program megfélekezése érdekében. A nemzetközi tiltakozás sem segítette a zsidókon, így 1870–73 között több erőszakhullám is végigsöpört az országon.

Oroszországban, a cári uralom alatt élő zsidóknak egy olyan autokratikus és tekintélyelvű rezsimmel kellett szembenézniük, amely hivatalos politikává emelte a zsidóellenességet, a zsidók számára csak a hagyományos övezeten belül adott engedélyt a letelepedésre. eltiltotta őket bizonyos foglalkozásoktól, s nem engedélyezte számukra, hogy hivatalt viseljenek. A krími háború kudarcából tanuló, 1855-ben trónralépő II. Sándor egy sor rendelettel jogilag felszabadította a jobbágyságot, megreformálta a hadsereget és a közigazgatást. Munkám szempontjából a legfontosabb rendeletei, hogy elődje, I. Miklós, két a zsidók számára legszembetűnőbb törvényét megváltoztatta: megvált s fejében elengedte a 25 éves katonai szolgálatot és megszüntette az erőszakos átkereszteléseket. A nagykereskedők és az orosz főiskolán végzett értelmiség számára engedélyezte a letelepedést az addig tiltott városnak számító Moszkvában és Szentpétervárott. Az iskolák kapui megnyíltak a tanulni vágyó zsidó fiatalok előtt. Ezzel az egy rendelettel többet ért el II. Sándor, mint előde, aki a zsidók beolvasztását, teljes eloroszosítását tűzte ki célul. A külső, jogi feltételek megermentése után megindult a belső, „kulturális reform”. Az ifjúság tömegében indult a közép- és felsőoktatási intézményekbe. A vallásos, héber és jiddis nyelvű chédereket és jesivákat, vallásos tanodákat részben felváltották a világi, orosznyelvű iskolák. Kulturális egyesületek alakultak, folyóiratok, hetilapok indultak. Az állami engedmények felerősítettek egy belülről jövő, kulturális-eszmei indíttatású, csíráiban már az 1840-es évek elején megszületett mozgalmat, az úgynevezett „haszkalá”-t.

A volhinai Isaac Beer Levinsohn alapította ideológia, majd a nyomában születő irodalmi reneszánsz mozgalom felismerte azt a tényt, hogy a rabbinikus, vallási iskolákban megszerezhető ismerettel felnövő nemzedékek már nem állják meg a helyüket, nem tudnak lépést tartani az őket körülvevő nemzetekkel, a világgal. Gyökeresen meg kell reformálni a zsidó népesség társadalmi szokásait, a vallási előírásokat. Ezek segítségével a modern világhoz való alkalmazkodás révén hidalható át a szakadék a zsidók nem zsidók között és csak így érhető el a jogilag már többé-kevésbé biztosított egyenjogúság. A haszkala-mozgalom másik irányadó gondolkodója, Moshe Lieb Lilienblum szerint a kölcsönös megértés, műveltség és tolerancia lesznek azok a biztosítékok, amelyek birtokában a zsidó és nem zsidó népesség kölcsönösen meg tud szabadulni hagyományos vallási előítéleteitől és így valósulhat csak meg a népek békés együttélése.

Az 1870–80-as évekre úgy tűnt, hogy a közel száz éve, az USA Függetlenségi Nyilatkozatában és a francia forradalom Emberi Jogok Nyilatkozatában lefektetett szabadságjogok Nyugat-Európától Oroszorszáig valósággá válnak a zsidók számára is.

A nagyvárosban élő, elsősorban kis- és nagykereskedelemmel foglalkozó, a külföldi hittestvéreivel szoros rokoni-pénzügyi kapcsolatot tartó zsidó polgárság, bár vagyoni ereje még elmaradt a nemzeti polgárság vagyona mögött, a kereskedelmi-, ipari-, majd a banktőke

segítségével, könnyebben mobilizálható és az adott viszonyokhoz (különösen a kelet-közép-európai viszonyok között) sikeresebben alkalmazható gazdasági erőkként rendelkezett. Nemcsak gazdasági, hanem fokozatosan tudományos, művészeti és közéleti téren is bizonyos befolyásra tett szert. Szinte Európa minden országában kialakultak a zsidóság gazdagabb, városban lakó rétegeit tömörítő úgynevezett reformista hitközségek, melyek – a szegényebb, a vallási előírásokat a mindennapi életben szigorúan követő hittestvéreikkel szemben – a zsidóságukat már pusztán vallási közösségként fogták fel, a vallási gyakorlatot megreformálták, a törvényeket a kor valóságához igazították és modernizálták az életvitelt. Az asztalra gyakran került „fehérsült” néven diszohús, az Európa-szerte beszélt uralkodóan szláv, német alapszókincsű jiddist kezdte kiszorítani a német illetve a nemzeti nyelv, melyet a napi liturgiába is bevontak. A nagyvárosi életben a polgári lét áldásait élvező zsidóság, úgy tűnt megindult a teljes asszimiláció felé.

Ez, a „világ szeme előtt” lejátszódó történelmi folyamat azonban nem hagyta érintetlenül a keresztény társadalmakat sem. Több társadalmi rétegben ellenséges idegenkedés kapott lábra a zsidókkal szemben. „A zsidó amint leomlottak a gettók falai, egyenlő jogú polgárként itt él közöttünk, szabadságát elsősorban a meggazdagodásra fordítja, bankot, vállalatot alapít, de ezzel sem elégszik meg: előzönlí és elfoglalja előlünk a szabad szellemi pályákat: orvos, ügyvéd, tanár, újságíró akar lenni... újságíróként, laptulajdonosként befolyásolja hatalmával a keresztény olvasót, elnyomja a nemzeti sajtót ... igaz, hogy többnyire anyanemzetéhez akar hasonlítani, sőt olyan, mint egy francia, német vagy orosz, de végül mégis csak idegen tőlünk, számunkra, európaiak számára a zsidó faj jellemével, hajlamaival, semita eredetével együtt teljesen idegen, soha nem fogunk tudni vele együttélni, soha nem férhetünk meg egymás mellett...” – ilyen és ehhez hasonlóan gondolatmenettel és logikával indult meg az újkori társadalom egyik jelentős mozgalma, az antiszemitizmus. Végigsöpört Európán, vérvádperek eredményezett Németországban és Magyarországon, pogromokat indított Romániában és Oroszországban.

A pogromok közül az 1881-es odesszai volt a legjelentősebb a tekintetben, hogy a zsidóság vezetőit rádöbbenette az emancipáció hiányosságaira.

Odessa 1795-ben kapta nevét, miután a tatár illetve török fennhatóság után Oroszország annektálta. Orosz, lengyel, német, francia, görög lakossága közel fél évszázad alatt tekintélyes és gazdag gabonakikötővé fejlesztette az egykori tatár falucskát. Az 1880-as évekre a félmillió város egyharmadrészt zsidók lakták, ellentétben Moszkvával és Szentpétervárral. Ez a nyugatias, művelt és nagyvilági város, ahová a terület fejlesztése érdekében már az 1800-as évek elejétől engedélyezték a zsidó betelepülést, és ahol a többi nemzet polgárai mellett a zsidók üzletemberként, vállalkozóként, értelmiségként is működhettek, lett Oroszország egyik szellemi központja, és egyben a héber műveltség és a felvilágosodás, a haszkala-mozgalom szíve. Az írók, költők és a zsidó felvilágosodás képviselői egy új, liberális, soknemzetiségű és -vallású, bürokráciától mentes orosz hazáról álmodtak, melynek építéséből az emancipált zsidók is kivehetik a részüket. Mindezeket a reményeket II. Sándor reformjai is táplálták. Európa Nyugati feléhez hasonlóan Odesszában is úgy tűnt, hogy az emancipáció és a liberalizmus megoldotta a zsidókérdést. Az 1881-es odesszai pogrom, mint minden, kisebbség elleni, tömeges, erőszakos zavargás, különböző társadalmi feszültségek levezetésére szolgált. A hagyományos, három napig tartó, felvonulással és őrjöngéssel kezdődő, majd kirakatbetöréssel és gyilkosságokkal folytatódó pogromok nem voltak szokatlanok a múlt századvégi

Oroszországban, azonban 1881-ben hihetetlen vehemenciával és mennyiségben robbantak ki. Az a tény, hogy mindezek Odesszát sem kerülték el, mélységes döbbenettel töltötték el

a világ közvéleményét. A történetekért a zsidóságot téve felelőssé a hatóságok visszavonták a liberalizáció egyes engedményeit és intézkedéseit, veszélyeztetve ezzel a közel 30 éves fejlődés elért eredményeit.

A haszkala-mozgalom már említett vezetője, M. L. Lilienblum, aki a műveltség, tolerancia segítségével leküzdhetőnek ítélte meg a keresztény–zsidó ellentéteket, fogalmazta meg elsőként a zavargások után: „Meggyőződtem arról, hogy nem a műveltség hiánya okozta tragédiánkat, mert idegenek vagyunk, és idegenek is maradunk, még ha csordultig telítődünk is a kultúrával...”

Az odesszai vérengzésekben nemcsak az írástudatlan tömegek, hanem a művelt emberek is résztvettek, és nemcsak a feketeaftános, szokásaikban és megjelenésükben az átlagtól eltérő zsidókat, hanem a felvilágosult, emancipált, franciául és németül beszélő hittestvéreiket sem kímélték. Ezzel az eseménnyel a haszkala-mozgalom vezetői ráébredtek, a kultúralistársadalmi asszimiláció nem jelent biztosítékot az üldöztetés ellen. Ami az egyénnek időlegesen és többé-kevésbé sikerül, az egész zsidóság számára nem jelenthet kiutat. Az 1881 utáni gondolatok, miszerint még odaadóbb és intenzívebb társadalmi integrációs törekvések elejét vehetik a későbbi programoknak, megdőlték. Lilienblum szerint a radikálisabb reformok nem tüntethetik el az emancipált és a hagyományos zsidóság közti különbségeket a világ szemében, bármilyen nagy volt az előzményekhez képest az 1860 és 1881 között megtett út, ezek egy pillanat alatt megsemmisülhetnek, az egyéni emancipáció 20-30 éves mázát bármikor lepatinthatják, s alatta csak az antiszemitizmus mély gyűlölete marad, 1881 után már nem a vallási reformokra, a rabbinikus hagyomány korszerűsítésére volt szükség, – hiszen itt már a zsidók élete forgott kockán – hanem az ortodoxok és az emancipáltak közös fellépésére és összefogására. A közös fellépésnek a Palesztinába, az ősi földre való visszatérést kellett szolgálni. „Egyesüljünk, fogjunk össze, gyűjtsük egybe Kelet-Európában szétszóródott társainkat, és induljunk el örvendezve saját földünkre, annak, aki Isten és az Ő népének oldalán áll, így kell szólnia: Cion mellett állok.” – írja egy cikkében 1882-ben.

Szintén az 1881-es események készítették korábbi álláspontjuknak teljes ártértekülésére Leo Pinskert, az odesszai haszkala-mozgalom másik vezéregyéniségét. Ez a – történészek szerint forradalmi egyszerűsége és tömörsége miatt – a Kommunista Kiáltványhoz hasonlító pamflet, 1882-ben, németül és a szerző feltüntetése nélkül, Önfelszabadítás címmel jelent meg. Az emancipáció gondolati és gyakorlati elkötelezett híve nemzedékének egy teljesen új, az eddigiektől gyökeresen eltérő utat jelöl ki, és ezzel a zsidó nacionalizmus, a cionizmus előfutárává válik. Pinsker számára az 1881-es vérengzés nyilvánvalóvá tette, hogy nem a barbár tömegek középkori előítéletében rejlik az újkori zsidógyűlölet fellángolása. Az addigi emancipációt mind gyakorlati, mind elméleti szempontból bírálta. Az egyenjogúsítás nem egyeztethető össze a modern világgal, amely a nemzetek szabadságán és önrendelkezésén nyugszik. A zsidóság, amely csak mint vallási közösség, ill. nemzetiség él, a történelem passzív résztvevője, csak a „gazdanemzetek” jóindulatán múlik, milyen mértékben engedi sorai közé a zsidókat. Ahhoz, hogy Európa többi nemzetéhez hasonlóan maguk tudják kezükbe venni a sorsukat, és megalkossuk saját nemzeti életüket, fel kell magukat szabadítani. Ez a felszabadítás, amely segítségével a zsidók a történelem aktív szereplőivé, válnak, megteremti a nemzet egyik legfőbb kritériumát, a közös hazát. A közös haza, vagy ahogy majd később fogalmaznak, a zsidó nemzeti otthon keretén belül megvalósíthatják a nemzeti lét jellemzőit, a nemzeti nyelvet, a választott képviselőkből álló saját kormányt. Amíg az emancipáció az egyénnek hozta el a szabadságjogokat, a saját föld az egész nemzetnek biztosít erre lehetőséget. Pinsker szerint az

emancipáció betöltötte történelmi szerepét. a XIX. században, a nemzettéválás korszakában a zsidók is nemzett, akarnak válni és úgy akarnak egy önálló nemzetállamban élni.

Az Önfelszabadítás második részében a gyakorlati megoldásra is utal a szerző. A XIX. század második felét az egyiptomi rabszolgaság időszakának minősíti, és egy Exodushoz hasonló kollektív vállalkozást sürget, nem pedig az emancipáció fokozását, amely szerinte csak a héber rabszolgák szökéséhez hasonlítható. Az egyedüli probléma, hogy a zsidóknak nincs egy új Mózesük. Ezt a szerepkört – a XIX. századi nemzetállamok szerveződésénél döntő fontosságú – alkotmányozó nemzetgyűlésnek kell átvállalni. Ezen testület a számtalan önkéntes egyesület és szervezet vezetői közül kiválasztott, a nagypolitikára is jelentékeny hatást gyakorolni képes pénzemberekből, tudósokból, államférfiakból és újságírókból állna össze. Az így felálló nemzeti vezetőség, a világ zsidóságának szellemi, politikai és gazdasági erőit összefogva, létrehozni azokat az eszközöket, amelyekkel megteremthetők lesznek a zsidó nemzeti otthon és állam területi alapjai. A Nemzeti Kormányzóság – főleg a gazdagok között végzett gyűjtés segítségével – mozgósítana egy jelentős tőkét, amely egy földvásárlásokat bonyolító részvénytársaság alapja lesz. A terület minél nagyobb és minél gyéren lakottabb legyen. A megvásárolt földeket bérbe adnák és itt mezőgazdasági és ipari termelés folyna. A részvénytársaság miután a területek már hasznot hoznak, a befolyt összegben újabb területeket vásárolna ill. a szegényebb sorú zsidók betelepülését segítené. A kényelemben élő és szabadságjogokkal rendelkező nyugat-európai zsidóság valószínűleg nem mozdulna, nem ez a közösség lenne a bevándorlás alanya. Ezt semmi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy Pinsker előtt 20 évvel, 1862-ben, a Róma és Jeruzsálem című cikkében Moshe Hess német író már felvetette a gazdag „zsidóbarátok” támogatásával létrehozandó új, zsidó nemzeti otthon gondolatát Palesztinában. Az asszimilációt mereven elutasító írása miatt, a cionizmus előfutárának tekinthetjük, azonban maroknyi hívét leszámítva az elgondolás visszhang nélkül maradt. Pinsker szerint a bevándorlók a zsidók által sűrűbben lakott országokból jönnének, mert van egy telítettségű szint, ami felett a zsidók nem élhetnek és gyarapodhatnak az üldözöttség veszélye nélkül. Ezek az országok: Oroszország, Románia és Marokkó adják majd a zsidó állam kivándorlóinak nagy részét.

Pinsker írásában nem foglal állást a földrajzi hely mellett: ilyen ritkán lakott, nagy befogadó képességű terület lehet pl.: Argentina, Uruguay esetleg Palesztina. A cél az, hogy egy területet válasszanak a zsidók, ne folyjon párhuzamos kivándorlás. Az előbb felvázolt két politikai gondolkodó, Lilienblum és Pinsker, az odesszai pogromra nemcsak elméleti, hanem gyakorlati választ is adtak.

Lilienblum 1882-ben megalapította a Hovevei Cion (Cion Barátai) mozgalmat, az első olyan szervezetet, melynek legfőbb célkitűzése a palesztinai zsidó település feltételeinek megteremtése volt. A szervezet 1884-ben Katowicében megtartott konferenciáján dolgozták ki azokat a struktúrákat, amelyek már nagyban elősegítették a politikai cionizmus atyjának, a magyar születésű Herzl Tivadarnak a munkáját, és a Cionista Kongresszus létrejöttét.

Bár Herzl Tivadar semmi olyan nem mondott vagy fogalmazott meg, amelyet előtte a cionista gondolkodók ki ne fejtettek volna, történelmi jelentőségét semmi sem bizonyítja jobban, minthogy életműve összefonódott a cionizmussal. Izrael állam megszületésével, arcképe pedig az izraeli parlament, a Knesszet, nagytermében van kifüggesztve. Politikai jelentőségét szakmájának, az újságírásnak köszönhette. Herzl asszimilálódó nemzedékének tipikus alakja volt: 1860-ban született, jómódú kereskedőcsaládban, Pesten, német kultúrkörzében. Gyermekkorában a család Bécsbe költözött, ahol később jogi egyetemre járatták fiukat. Tanulmányait befejezve egy bécsi újságnál helyezkedett el. Hamarosan a liberális Neue Freie Presse

népszerű újságírója és glosszistája lett. Itt találkozunk először a népi antiszemitizmussal, amit az alapvetően hagyománytisztelő katolikus társadalom vallási előítéletének maradványaként magyaráz. Az asszimilációt igenlő újságírót Párizsban érik igazi megrázkódtatások, ahová a bécsi újság tudósítójaként érkezik 1891-ben. Ezután főleg a francia szociális antiszemitizmus kialakulásával foglalkozik, amely az antiszemitizmus egy újfajta, populista formája, egy modern, szekularizált, demokráciában élő társadalomban. Abban az országban, amely közel száz éve már alkotmányába foglalta a felekezetre való tekintet nélküli emberi és polgári jogokat, a republikánus Franciaországban, ahol a zsidó népesség aránya nem számottevő, sem hozott a gyakorlatban teljes egyenjogúságot az emancipáció. Az ezidőben Európa figyelmét lekötő Dreyfuss-per – Herzl meglátása szerint – egy sokkal jelentősebb és mélyebb társadalmi probléma felszíni vetülete. Akárcsak Pinsker számára az odesszai pogrom, Herzl Tivadar politikai gondolkodásában is mérföldkönek számított a Dreyfuss-per. Szerinte a zsidógyűlölet csak erősödni fog, nincs az európai társadalmakban semmiféle fék, amely – akár idegesen – lelassítaná ezeket a folyamatokat. És bármennyire is fájdalmas egy európai kultúrához, eszmekörhöz tartozó ember számára, de zsidók számára csak egy út vezet – *kifelé*. Herzl Tivadarnál ez a kérdés már így vetődik fel: „Elpusztulni a diaszporában, vagy új életre kelni Palesztinában, mint szabad nemzet saját országa földjén, önálló állam határai között!” Ez a felismerés vezette rá Herzl Tivadart, hogy – 44 évesen bekövetkezett haláláig – ezután minden energiáját a nagy cél szolgálatában állítsa. Újságírói ténykedése és az új zsidó diplomáciát megeremítő próbálkozásai, gyakran erőnfelüli erőfeszítései hozták meg az áttörést a cionizmus számára a nemzetközi közvéleményben. Az antiszemitizmusra nemzeti választ kínáló kísérleteket, amelyeket korábban csak néhány zsidó értelmiségi olvasott Odesszától-Berlinig, most a világ nyilvánossága elé tárta. Az újságírásban jártas Herzl Tivadar rájött arra, hogy egy kis, elnyomott nép hazájáért való küzdelmét csak úgy viheti sikerre, hogy mozgalmát a nagypolitika színterére viszi és állandóan ébrentartja a világ közvéleményét. Felismerte a történelemformáló új erőket, a sajtóval, tömegkommunikációval állandóan bombázott és ügyes propagandával befolyásolható közvéleményt. Bár sokan bírálták – a kor vezető zsidó hatalmasságaival állandó vitái voltak – önfejlődését, újságírói felületességét, teátrális megjelenését, az nem vitatható, hogy működése során a zsidó állam megalapítására szervezett cionizmus egy teljesen új dimenzióba került, egy halvány értelmiségi elképzelésből világpolitikai üggyé fejlődött, amely néhány évtizeddel azelőtt elképzelhetetlen lett volna.

A majdani zsidó állam felépítését nagyban befolyásoló művei közül az 1896-ban megjelent „Zsidóállam” című politikai kiáltványa és egyben jogi kézikönyve emelkedik ki. Aprólékosan részletezi egy felállítandó zsidó szervezet felépítését, melynek feladata az lenne, hogy a zsidó társadalmat megszervezze az új-régi hazában, Izraelben. 1896-ra eldőlt, hogy a kívándorlás iránya, a zsidó nép történelmi hazája, Izrael legyen, bár e kérdéssel kapcsolatban maga Herzl is sokáig vívódott Izrael, Argentína illetve Uruguay között.

Herzl működése a világban több ezrek érdeklődését és rokonszenvét nyerte el, így nem váratott magára sokat a közös fellépés sem. 1897-ben Herzl és a szintén magyar születésű Max Nordau összehívtak Baselban egy kongresszust, melyen képviseltette magát szinte valamennyi zsidó szervezet. Az elfogadott határozat szerint: „a cionizmus közjogilag biztositott otthont akar teremteni a zsidó népnek Palesztinában, e célból szükség van az országnak zsidó földművesekkel, kézművesekkel és iparosokkal való benépesítésére, zsidó szervezetek létesítésére, a zsidó népi öntudat megerősítésére és a kormányok hozzájárulásának elnyerésére.” Az ezt követő években Herzl a Cionista Világszövetség elnökeként Európa szinte minden fontosabb államfőfijával és más politikai-pénzügyi nagyságával tárgyalt, járt a pápánál, fogadta a jeru-

zsálemi zsidó kolónia vezetőjeként az 1898-ban a Szentföldre látogató II. Vilmos német császár. Kézzelfogható eredményt nem sikerült elérnie, a legfőbb törekvését, a szultán palesztíniai földvásárlásokra és a letelepedésre vonatkozó engedélyét sem sikerült kieszközölnie.

A látszólag hiábavaló küzdelem további kudarcaitól a 1904-ben a halál kímélte meg a cionista politikust, aki soha nem adta fel elveit. Az azonnali eredményt nem hozó Cionista Kongresszus 1897-es megnyitóján írja Herzl a naplójába: „A világ nem értékeli munkánkat..., de öt vagy ötven év múlva meglesz az eredménye...”

1948. május 14-én valóban megalakult Izrael állam.

Felhasznált irodalom

- 📖 Shlomo Avineri: *A modern cionizmus kialakulása*. Bp., 1994. 82. p.
- 📖 Simon Dubnov: *A zsidóság története*. Bp., Gondolat, 1991.
- 📖 *Izrael (Baedeker útikönyv) A „híres emberek?” című fejezet,*
- 📖 Rapcsányi László: *Jeruzsálem*. Bp., 1987.
- 📖 Gereben Ágnes: *Bábel világa*. Bp., 1990.

Csiga Andrea

Kecskemét zsidósága a XVIII. századtól napjainkig

A századelő

Kecskeméten, az 1740-es évekig, zsidók csak hébe-hóba fordultak meg, akkor is csak vásárokon. Ekkor kapott négy óbudai család engedélyt a letelepedésre a városban. A XIX. század folyamán számuk fokozatosan gyarapodott. Ők főleg a kereskedelemmel foglalkoztak. A megnövekedett létszámuk felvetette az igényt, hogy saját templomuk legyen. 1864–71 között épült fel az a zsinagóga, amely Kecskemét főterén áll. A XIX. század végén, a város sajátos gazdasági arculata miatt sok zsidó átment a mezőgazdasági szektorba, és mint bérlő, haszonbérlő élte az életét. A kereskedelemmel foglalkozók főleg iparcikkkel és élő állatokkal kereskedtek.

A zsidók valahogy mindig is a törvény számkivetettjei voltak. Inkább korlátozták, mintsem biztosították jogaikat. A cionista mozgalom megjelenése volt az a pont, amelytől kezdve zsidó érdekvédelemről beszélhetünk. A Magyarországi Cionista Szövetséget 1902-ben Herzl Tivadar hozta létre. A század első évtizedeiben az egymást követő kormányok megpróbálták megtérni a zsidó nemzeti törekvéseket. Ez az időszak viszonylagos békében telt mind az ország, mind Kecskemét zsidóinak életében.

A zsidótörvények hatása Kecskeméten

Az 1938-as sorsfordító év volt, s az első zsidótörvény elfogadása a zsidóságot régi, megosztott állapotában találta. Ugyanis 1868 óta a zsidóság irányzatokra bomlott szét, a neológ, az ortodox és a „status quo” hitközségekre. Kecskeméten az első kettő volt jelen, és közülük a neológ irányzat volt a jelentősebb. Az ortodoxnak a vallási közösséghez kapcsolódás – élet-